

Şenol TURAN

Koyulhisar Kaymakamı

L'ETAT, C'EST MOI!

“ İnsanlar insanlara itaat etme durumunda kalmamak için devleti icat etmişlerdir.”

Burdeau

Vakanüvislerin çarşaf çarşaf bilgi ve belge kaleme almak suretiyle durum tespiti yapmaya çalıştığı, fikir işçilerinin bıkmadan usanmadan teşriki mesai eyledikleri en eski zihin sahalarından birisidir devlet. Mühim derecede bileşene ev sahipliği yapmaktadır. Ulemanın bütün iyi niyetli gayretkeşliğine rağmen henüz ‘Ne?’ olduğuna dair net bir tavır ortaya koyulmuş değil. O kadar ki, Cumhurbaşkanlığı Devlet Flarmoni Orkestrası kalitesinde ortak bir sese hasretiz. O harmoniyi, o senkronizasyonu yakalayabilmiş değiliz. Her enstrümandan apayrı bir nota çıktığı gibi her kafadan da farklı bir ses yükselmekte. Fizik kanunu değil ki her ahval ve koşulda benzer sonucu versin. Su, her coğrafyada yüz santigrat derecede kaynar iken, insanoğlu tarafından icat edilen ‘devlet’ aygıtının her yerde aynı şekilde teşekkül etmediği aşikâr. Orta Asya bozkırlarında hüküm süren devlet ‘babacık’larla okyanusun öbür ta-

rafında mevzilenmiş devlet babalar arasında, birkaç otobüs dolusu ‘bulmaca’ ehlini ihya edecek kadar fark var.

On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren uzun süre Fransa Krallığı yapmış olan XIV. Louis, bu hususta beni en çok rahatlatan isim. ‘Devlet nedir?’ sorusuna, ‘L’Etat, c’est moi!’ (Devlet benim!) diyerek, lafı eveliyip gevelemeden en kestirme ve en radikal cevabı verebilmiş kişi. O dönemin en popüler yönetim şekli olan mutlak monarşinin de sloganı haline gelen bu söz, bugün bile geçerliliğini koruma cüreti göstermektedir.

Koskoca devleti kendi varlığıyla eşdeğer görerek izah etme çabası içine giren XIV. Louis’yi, yönetim şekliyle olmasa bile devlet mefhumunu konumlandırma, somutlaştırma, zihinlerde belli bir yere yerleştirme gayretinden dolayı takdir etmişimdir. Bilhassa soyut kavramlarla iş-tigal eden ilim irfan zümresi adına

son derece isabetli bir tanım olduğuna kaniyim. En azından kendi hesabıma, gençlik mahfilinde şahsıma epey zorluk çıkarmış olan ‘devlet’ teşkilatlanmasını önemli ölçüde çözmemde ve zihnimde devlet aygıtının şekillenmesinde çok büyük katkısı olmuştur. Düşünsenize, ‘devlet, devlet, devlet’ diye ortalığın inim inim inlediği bir sırada, ‘kim ulan bu devlet?’ diye bir soru soruyorsunuz kendinize, Kara Murat misali etrafta peyda olmuş gafillerin, ‘benim, hayır benim, onlar yanlış biliyor asıl benim!’ diye aklınızı dumura uğrattığı bir anda adamın biri çıkıyor ve, ‘Devlet benim!’ diyor. Bana soracak olursanız bu an, tek kelimeyle bir ‘irşat’ anıdır. Ondan sonrası çorap söküğü gibi geliyor zaten.

‘L’Etat, c’est moi!’ yani ‘Devlet benim!’ deyip de bir köşeye çekilecek değiliz. Sözün maliki, elinden gelen gayreti sarf etmiş sağ olsun lakin yine de devlet kavramı üzerindeki bütün karanlık noktaları ortadan

kaldırmak icap eder. Zira “kelâmın i’ mâli ihmâlinden evlâdır” demiş eskiler. Bir söz, bikaderi’l-imkân belli bir manaya hizmet etmelidir. Aksi halde insanların kucağına bir bomba koyup ortadan çekilmenin hikmeti nice ola? Ekselans, ‘uzaklarda aramayın ey ehl-i dünya, devlet benem!’ demiş ama ‘sen kimsin acep?’ Bir de onu irdelemek, uzun uzadıya teneşire yatırmak gerekmez mi?

Devlet babanın cemaziyülevveli Aristo’ya kadar uzanıyor. İdeal olan, makbul olan; en az kötü olandır diye buyurmuş üstad. Şayet iki tane zalim hükümdar var ise, daha az zalim olanın, daha az baş kesenin hükümrânlığı altında olmanın önemine işaret etmiş. Daha açık bir ifadeyle, ‘Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur.’ şeklinde bir kanaat belirtmiş. Ortaçağ’da ise din ve devlet arasında adı konulmamış bir mücadelenin izleri var. Her ne kadar din makamını temsil eden papalık müessesesi 4-0 gibi hatırı sayılır bir farkla önde gibi gözükse de, imparatorlar da sürekli rakip sahada gol arıyor. Hakemin bitiş düdüğüne kadar tam saha mücadele söz konusu. Orta alanda yoğun pres yapmış olmasına rağmen Ortaçağ’ı yenik kapatıyor. Ortaokul ders kitaplarından hatırlayacaksınız, hani Birinci Dünya Harbi’nde Alamanya yenilince biz de yenilmiş sayıldık ya, burada da benzeri bir hadise yaşanıyor. İmparatorlar yenilince devlet de yenilmiş sayılıyor haliyle. Lakin Fatih Terim gibi pes etmiyor imparatorlar. “Önümüzdeki maçlara bakıcaz artık!” diyerek, Yeniçağ için gözdağı veriyorlar papalık makamına.

Ortaçağ’ın nispeten zayıf feodal devlet yapısına nazaran merkeziyetçi ve oldukça güçlü bir devlet

modeli çıkıyor karşımıza. İpleri eline alan hükümdarlar, dünyevi iktidarın tek temsilcisi konumunda. ‘Homo homini lupus’ yani ‘insan insanın kurdudur’ diyen Thomas Hobbes’un rüyası gerçekleşiyor. Önemli eseri ‘Leviathan’da, ‘korku ve ben ikiz kardeş gibiyiz’ diyerek iktidarın olabildiğince güçlü bir erk’e verilmesi gerektiğine işaret eden Hobbes, böylece insanlar arasındaki kavganın da sona ereceğine inanıyor. XIV. Louis gibi mutlak güç sahibi monarkların iktidarına tesadüf eden bu dönemde, din uleması ile imparator ehlinin yanı sıra ‘Tiers-Etats’ adıyla üçüncü bir sınıfla tanışıyoruz. Gelir düzeyi yüksek olan bu tabaka, ekonomik gücünü siyasi güçle perçinlemek için iktidar pastasından pay istiyor. Montesquieu, ‘güçler ayrılığı’ ilkesi ile duygularına tercüman oluyor söz konusu ahalinin. İktidarı; yasama, yürütme ve yargı şeklinde parçalara ayırarak pastadan bir dilim de ‘Tiers-Etats’ya veriyor. Bir dilim, iki dilim, üç dilim derken onlar da doyamıyor pastaya. E kolay değil, iktidar pastası bu! Yedikçe yiyesi geliyor insanın.

J. J. Rousseau, ‘Contrat Social’ yani ‘Toplum Sözleşmesi’ adlı yapıtıyla; insan evladının çiğ süt emdiğine, iktidar meselesinin ciddiyet kesbettiğine, bu sebepten ötürü şifahi yönetim şeklinden ziyade yazılı bir sözleşmenin keyfi uygulamaların önüne set çekeceğine vurgu yapıyor. Devletin dili yazılı olsun ki, iktidar grupları arasında kargaşa olmasın. Böylece Machiavel’in ‘Prince’ adlı eserinde hükümet ehlinin ekmeğine yağ süren, ‘Amaca giden her yol mübah’tır’ düsturunun da önü tez elden alınmış olsun. Ahlaki değerlerin yozlaşmasına müsaade edilmemiş olsun.

Silah icat oldu mertlik bozuldu demiş Köroğlu. İzm’ler hayatımıza girdikten sonra işler iyice Arap saçına döndü. Vaktiyle, ‘sabun lütfen’ dediğinde mahallenin pos bıyıklı bakkalı tarafından eline en kallavisinden ‘Hacı Şakir’ sabun tutuşturulan müşterinin kafası karışmaya başladı. ‘Onu alma beni al’ edasıyla vitrinleri süsleyen enva-i çeşit sabun arasından hangisini alacak şimdi? Tıpkı ticarete konu olan malların çeşitlenmesi gibi devlet yönetimine namzet ‘-izm’ler de markalaşmaya başladı. Janjanlı ambalajlarla raflardaki yerini aldı. Reklam sektöründe boy göstermeye başladılar kısa sürede. ‘Şayet burjuvazinin proletaryayı ezmeye çalıştığını düşünüyorsanız beni seçin’ diyordu Marksizm. ‘İktidarı en çok hak eden bizim ırkımız, o yüzden bizi tercih etmelisiniz’ diyordu Faşizm. ‘İktisadi, içtimai ve siyasi hayatta olabildiğince özgür olmak istemez misiniz? O halde tek yol liberalizm’ sloganıyla yola çıkan başka bir ürün daha vardı rafta. Eskiden olsa, ‘devlet sensin ey XIV. Louis, seçme şansım yok zaten, doğal olarak seni tercih ediyorum!’ diyen ahali ne yapsın şimdi? Şaşkın şaşkın dolaşıp duruyor raflar arasında. ‘Bunu mu alsam, şunu mu alsam’ kararsızlığı, aile üyeleri arasında husumete sebep oluyor haliyle. Başka ailelerin gözü önünde sözlü kavgaya tutuşuyorlar. Yetmiyor, yumruklar konuşmaya başlıyor bu defa. Hayır, marka konusunda ittifak etseler de sonuç değişmiyor çoğu zaman. Şirketler akıllı. Ürün çeşitlendirmesi metoduyla aynı ürünü farklı isimler altında piyasaya sürerek toplumun bütün katmanlarına hitap etmeye çalışıyorlar. Marksizm’i çeşitlendirmiş mesela. Komünizm ve sosyalizm adı altında farklı gelir gruplarına satmaya çalışıyor. Pros-

pektüsünde 'Faşizm' yazan ürünün 'Nazizm' şeklinde orijinal bir çeşidi daha var. Velhasıl kelimelerin kafası karışmış durumda. Demokrasinin, Amerikan'ı, İngiliz'i olur mu hiç? Adamlar yapmış arkadaş, var işte!

Siyasal tarihi karıştırırken uçuk kaçık fikirlere de rastlamadık değil. 'Devlet olmasın hemşerim, herkes birbirini yesin' diyen Proudhon gibi anarşistler de var; küçük bir adada üç beş kişiyle ideal devlet 'ütopya'sı kuran Thomas More gibi hayalpe-restler de!

Netice itibarıyla devlet dediğiniz şey, belli bir coğrafyada yerleşmiş bir insan topluluğunu yönetme sanatı. Her devlet; insan, toprak parçası ve yönetim şekline sahip. Farklı olan sadece bu unsurlar arasındaki farklılık. Kimi tamamen bir kara devleti, kimi ise deniz ve okyanusla bağlantısı olan bir devlet. Kiminin üzerinde Hollandalı yaşıyor, kiminde ise Japon. Bazısı sosyalizmi tercih etmiş yönetim şekli olarak, bazısı ise liberal demokrasiyi. Devlet içinde 'devletçiler' olduğunu da hesaba katacak olursanız işler iyice çetrefilleşiyor. Doğal olarak 'Devlet kim, devlet ne?' sorusuna net bir cevap veremiyorsunuz.

İktidar kimin kontrolü altındaysa devlet o esasında. İlkçağ ve Yeniçağ'da imparatorların kontrolündeydi. Ortaçağ'da ise daha ziyade din ulemasının tekelindeydi. Akabinde ulus-devlet mantığıyla ekonomik gelir itibarıyla kayda değer bir grup çıktı ortaya. Yirminci yüzyıl çok farklı gruplar arasında ciddi iktidar mücadelelerine sahne oldu. Bürokratik oligarşi vardı bir ara. Tamamen iş adamlarının keyfi doğrultusunda inisiyatif kullanan devletler

gördük. Çokuluslu şirketler tarafından taciz edilen gölge devletlere şahitlik ettik, ediyoruz. Medya uzun zamandır iktidarın en önemli ortağı. Yazılı ve görsel basının iktidarları kumdan kale gibi devirdiğini defaatle yaşadık.

Osmanlı İmparatorluğu da benzer bir kaderi yaşamıştır. Yaklaşık altı yüz senelik ömrü olan bir imparatorluğu kesitler halinde incelediğinizde iktidarın farklı kişi ya da gruplar tarafından kontrol edildiğini görüyorsunuz. Başından sonuna kadar tek bir isim çıkmıyor karşınıza. Bir ara Kanuni Sultan Süleyman yönetmiş Devlet-i Alî Osmanî'ye, başka bir dönem ise padişah annesi Kösem Sultan. Padişahların zayıfladığı dönemlerde Yeniçeriler'den tutun da, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa ve Mustafa Reşit Paşa gibi etkin ve yetkin sadrazamlara; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden padişaha yakın 'derin devlet'e kadar pek çok iktidar ortağına rastlıyorsunuz.

Devletin âli menfaatleri söz konusu olunca gerisi teferruat oluyor. Böyle buyurmuş Mustafa Kemal Paşa. Devletimiz sağ olsun, payidar olsun gerisi önemli değil. Hepimiz aynı düşüncedeyiz lakin o devletin kime hizmet ettiğine takılıp kalıyoruz ister istemez. 'L'État, c'est moi!' diyen, tek bir kişiye hizmet edecekse şayet, olmaz olsun o devlet. Bir gruba ya da bir zümreye hizmet edecekse de istemezük!.. Sermaye sahiplerinin ya da bürokratik oligarşinin elinde olacaksa da ben yokum! Arada sırada haddini aşır, 'devlet elden gidiyor ey ahalî, sizin adınıza yönetime el koydum!' diyen askere de hakkımı helal etmiyorum. Sandıkla getirdiğim kadroyu yine sandıkla götürmesini bilirim ben. Memnun

değilsem şayet, kural oldukça açık: 'Geldikleri gibi giderler!'

Peki, o zaman devlet kim olsun? İktidarı kime verelim? Esasında bu sorunun cevabı oldukça basit. Ben de XIV. Louis gibi aynı kelamı edeceğim, 'devlet benim arkadaş, siz kim oluyorsunuz?!' diyeceğim amma velâkin küçük(!) bir farkla. Tam bu noktada asırlar ötesinden seslenen Şeyh Edebali'yi referans almam icap ediyor. Ne güzel demiş hazret: "Ey oğul, insanı yaşat ki devlet yaşasın!". İnsan yaşadığı vakit devletin de yaşayacağına hükmediyor hazret. Yani devlet insan aslında. Onun deyimiyle istisnasız her insan, kayıtsız ve şartsız her canlı yaşadığı ya da başka bir ifadeyle yaşatıldığı takdirde, devlet de yaşayıp yaşatılacak! Yetmiş milyon nüfuslu bir ülkede, devleti yaşatmaya azami ölçüde gayret sarf eden yetmiş milyon 'devlet' olduğunu bir düşünseniz! O devletin bileğini kim bükebilir? Allah mekânını cennet etsin Şeyh Edebali'nin, bizim ecdadımıza özgün ne güzel bir çözümleme yapmış.

'Bu çıkarımı sadece sen mi yaptın? Senden başka hiç kimse düşünemedi mi bunu?' diye üstüme gelmeyin lütfen. Elbette akli başında her âdemoğlu bu sözün içerdiği mana konusunda birbirine paralel şeyler düşünüyor. Lakin iktidar hırsı işte, başını döndürüyor insanın. Ne kadar çok rakibimi diskalifiye edersem o kadar rahat ederim gibi sapkın bir düşüncenin fedaisi oluyor. Daha ağır bir ifadeyle, şeytanın avukatlığını yapıyor insan. Bu sakat zihniyet, 'halka rağmen halk için' diyen jakoben mantalitenin tezahüründen başka bir şey değil aslında. Zira vatandaşını kul gören devlet, zımnî olarak kendi bekasını da zül görmektedir.